

CEZAYİR ULUSLAŞMA SÜRECİNİN SESSİZ YIĞINLARI: KADINLAR¹

THE SILENT MASSES OF ALGERIA INTERNATIONAL PROCESS: "WOMEN"

Yıl 3, Sayı 2, ss.81-100.

Year 3, Issue 2, pp.81-100.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 18.06.2023

Submitted: 18.06.2023

Kabul Tarihi: 30.07.2023

Accepted: 30.07.2023

<https://doi.org/10.58851/africana.1316347>

Atf Bilgisi / Reference Information

Çelik, S. (2023). Cezayir Uluslaşma Sürecinin Sessiz Yığınları: Kadınlar, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 81-100.

Saadet ÇELİK

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Afrika Çalışmaları, saadet.celik@hbv.edu.tr

ORCID: 0000 0002 8088 5069

Öz

1830'da Fransa tarafından sömürgeleştirilen Cezayir 132 yıllık sömürü geçmişine sahiptir. Fransız sömürü politikalarından en çok etkilenenler kadınlar olmuştur. Fransa için Cezayir'de kadının asimile edilmesi, sömürüye direnen toplumun daha kolay sömürülmesi olarak görülmekteydi. Sömürü güçlerinin bu politikasının farkında olan her sınıftan Cezayirli kadın, yaşamını, özgürlüğünü tehlikeye atarak bağımsızlık savaşına katılmış ve sömürgeci güçlere karşı sert bir tepki vererek dini ve millî değerlerini savunmuştur. Kadınların bu güçlü direnişi Fransa'nın Cezayir'deki etkisini sarsmış ve sömürgesi altındaki yerler zamanla bağımsızlaşmıştır.

Cezayir'de kadının ulusun biyolojik, kültürel varlığının taşıyıcısı olarak konumlandırıldığı toplumsal cinsiyet rolleri dışında sömürge güçlerine karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi uluslaşma sürecine ciddi katkılar sunmuştur. Cezayir'deki uluslaşma sürecinde erkeğin olduğu kadar kadının da etkili olduğu ve hatta bazı noktalarda erkeklerden daha çok öne çıktıkları görülmektedir. B Kadının politik, toplumsal, kültürel mücadelenin tarihi dışına itildiği vurgusu dikkate alınarak Cezayirli kadınların ulus devlet inşasında, ulus kimliğinin oluşumunda ve korunmasındaki etkin rolü tarihsel süreçlerden ve olaylardan hareketle ortaya konulacaktır. Bu çalışmayla, toplumsal cinsiyet, ulusal kimlik arasındaki ilişkiden ve kimlikler arası hiyerarşiden yola çıkarak ulus kimliğinin oluşum sürecinde kadının rolünün görünür kılınması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sömürgecilik, ulusal kimlik, ulusal bağımsızlık, toplumsal cinsiyet rolleri, Cezayir.

Abstract

Algeria, colonized by France in 1830, has a 132-year-long history of colonization. Women have been the most affected by French colonial policies. For France, the assimilation of the Algerian woman was regarded as a way of easier colonization of the Algerian society. Aware of this policy of colonial power, Algerian women of all classes participated in the war of independence by risking their lives and freedom and defended their religious and national values by reacting strongly to the colonial power. This strong resistance of women undermined the influence of France in Algeria and the colonized places gained their independence over time.

Apart from being identified with their gender roles as the bearer of the cultural and biological existence of the nation, the

¹ Bu çalışma; 8-14 Şubat 2021 tarihleri arasında Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün düzenlediği Birinci Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

women in Algeria have considerably contributed to nation-building process through their struggle for independence against the colonial power and subsequent activities. It is manifest that woman has been as influential as men in the nation-building process of Algeria and that they have even had more influence in some perspectives. In this regard, taking into account the fact that women are tended to be excluded from the history of the political, social and cultural struggle of the nation, I will reveal the pivotal role the Algerian women played in building a nation state and forming and protecting the national identity through historical periods and events. In this article, I aim to make more visible the role of women in the making of a national identity drawing on the relation between gender and national identity and the hierarchy between identities.

Keywords: Colonialism, National Identity, National Independence, Gender Roles, Algeria.

Giriş

Afrika’da sömürge sürecinin başlangıcı 15. yüzyılda meydana gelen gelişmelere dayandırılmaktadır. Bu yüzyılda coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi ve Avrupa’da ortaya çıkan Rönesans hareketleri sömürgeci anlayışı ortaya çıkarmıştır (Luraghi, 2000: 13-19). Coğrafi keşifler ve Avrupa’da görülen Rönesans, Reform hareketleri Avrupa devletlerinin kıta dışına çıkma isteğini tetiklerken sonrasında yaşanan sanayi devrimi ise bu isteği bir gereklilik haline getirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte işletmelerin büyük fabrikalara dönüşümü, üretimin artması yeni pazar ve hammadde ihtiyacını, arayışını artırmıştır (Luraghi, 2000: 231). Sömürgeciliğin yaygınlaşmasıyla Avrupa devletleri dünya coğrafyasında özellikle de Afrika kıtasında yayılmacı bir politika izlemiştir (Daban, 2017: 29).

19. yüzyıla gelindiğinde Afrika’daki sömürü faaliyetlerinin başını çeken devletlerden biri de Fransa’dır. Bu dönemde yoğun sömürgecilik faaliyetleri yürüten Fransa, 1830’da Cezayir’i ele geçirerek 132 yıl sürecek olan iktidarını başlatmıştır. Fransa’nın Cezayir’e müdahaleleri askeri yöntemlerle direkt olarak gerçekleştirildiği gibi kültürel boyuttaki çeşitli yaptırımlarla da dolaylı olarak gerçekleştirilmiştir. Fransa’nın Cezayir işgaliyle birlikte yapılan bazı düzenlemeler, yaptırımlar ve yasalarla katı sömürü politikaları uygulanmıştır. 20. yüzyılda daha da katılaştıran sömür politikalarının etkisiyle Cezayir ekonomik ve siyasi olarak uzun süre Fransa’nın etkisinde kalmıştır. Bu yüzyılda artan sömürü politikalarına paralel olarak bağımsızlık hareketinde de önemli bir artış gözlenmektedir.

1954’te Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) önderliğinde başlayan ayaklanmalar, toplumun tüm kesiminden aldığı destekle ülkenin tamamına yayılarak ulusal bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Ulusal bağımsızlık hareketine desteğin önemli bir kısmı da kadınlardan gelmektedir. Sömürge iktidarının Cezayirli için dini ve milli bir anlamı olan Cezayirli kadınların giydiği çarşafa müdahalesi, süreci şekillendiren önemli etmenlerdendir.

Sömürge iktidarı; Cezayirli kadının çarşafına müdahaleyle sömürü politikalarını kolayca uygulayabilmeyi amaçlamaktaydı. Sömürgeci anlayışa göre kadında meydana gelecek değişim, toplumun tamamına etki ederek sömürüyü arzu edilen noktaya taşıyacaktı. Ancak sömürgecinin politikaları beklentileri karşılamaması aksine kontrol edilemez bir direniş sürecinin başlamasına neden olmuştur. Kadınlar, sömürge iktidarının çarşaflarına müdahalesi karşısında giydikleri çarşaflarına daha çok tutunarak değerlerine sahip çıkmayı seçmiştir. Cezayir’de kadınlar değerlerine sahip çıkarak bağımsızlık mücadelesine verdikleri desteği kamusal alanda gösterdikleri faaliyetlerle de pekiştirmiştir. Kadınların faaliyetleri, direniş sürecinin 1962’de başarıya ulaşmasına önemli katkıları olmaktadır.

Zamanla Cezayir’in bağımsızlık mücadelesinin asli unsurları haline gelen kadınlar hem Cezayir’in geleneksel toplum yapısının hem de sömürge yönetiminin yarattığı tüm zorluklara karşın üstlendikleri görevleri başarıyla yerine getirmektedir. Kimi zaman erkekten daha etkili faaliyetler yürütebilmektedirler. Bağımsızlık mücadelesindeki yetkinliklerine rağmen bağımsızlık sonrası evlerinize dönün talimatıyla kamusal alandan çekilmeleri istenmekte ve adları az anılır olmaktadır. Bağımsızlık mücadelesindeki yetkinlikleri ve faaliyetleri unutturulmaya çalışılarak ulus-devlet ve ulus kimlik inşa sürecinin görünmez unsuru olmaktadır. Bu nedenledir ki çalışmada; bağımsızlık mücadelesinin sesi, rengi olmasına karşın

izleri yok edilmeye çalışılan ve erkek karşısında ikinci plana itilen Cezayirli kadına dikkat çekerek ülkenin bağımsızlığındaki ve dolayısıyla ulusal kimlik oluşumu üzerindeki tartışılmaz rolü ortaya konulacaktır.

1. Ulusal Bağımsızlığı Tetikleyen Koşullar

Avrupa'nın daha fazla toprak, sermaye edinme ve yeni pazarlar bulma hırsı; Afrika kıtasının paylaşımına yol açmıştır. 1884 ve 1885 tarihli Berlin Konferansı'yla Afrika sömürge güçleri arasında açık bir şekilde paylaşımıştır. Böylelikle Avrupalı devletler birbirlerinin etki alanlarını kabul etmekte ve Afrika'nın sömürgeleştirilmesini hızlandırmaktadır (Sander, 1989: 228-229). Söz konusu yaklaşımla Afrika rotasını belirleyen Avrupa; birçok insanın köleleştirilmesine, şiddetin hortlamasına ve kıtanın her köşesinde kurbanların oluşmasına neden olmuştur. Fanon'un ifadesiyle bu anlayış ve hırs geriye yarılmış bir dünya bırakmıştır. Bunlar: efendiler ve köleler, sömürgeleştirilenler ve sömürgeleştirilenlerdir (2016: 16). Fanon'un ortaya koyduğu ayrımı Fransa (sömürgeleştirilen) ve Cezayir (sömürgeleştirilenler) nezdinde de ele almamız mümkündür.

Berlin Konferansı'nın ve 19. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan Osmanlı'nın askeri gücünü çekmesiyle oluşan otorite boşluğunun etkisi Fransa'nın Cezayir'de varlık göstermesine zemin hazırlamaktadır (Birsell, 2013: 44). Böylelikle Fransa, Akdeniz'in karakolu ve Afrika kıtasının giriş kapısı konumuyla jeopolitik açıdan önemli olan Cezayir'de kolonileştirme faaliyetlerini hızlandırmakta ve bu süreç 1830'da Cezayir'i işgali ile sonuçlanmaktadır. 1830'dan itibaren başlayan Fransa iktidarı 1962'ye kadar sürmüştür. Fransız yönetimi bu süre zarfında yerel halkın çıkarlarını göz ardı eden bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Ayrıca Cezayir'deki kontrolünü diğer Avrupa devletlerine kaptırmamak ve hâkimiyetini pekiştirmek adına sömürü politikaları doğrudan askeri müdahalelerle olduğu gibi bölgeye Avrupa ve çoğunlukla da Fransa'dan gelenleri yerleştirerek dillerine, dinlerine yapılan müdahalelerle de dolaylı bir biçimde gerçekleştirmektedir (Akın, 2004: 140-143). Bu yaklaşımıyla Fransa, Cezayir halkına; misyonerler, koloniler, askerler vb. aracılığıyla kültürel değerlerini aşlamayı amaçlamıştır (Birsell, 2013: 44). Cezayir'de Fransız dilini ve kültürünü yaymak amacıyla yerleştirilen misyonerler 187 farklı bölgede faaliyette bulunmuştur. 1866 yılında Cezayir'e yerleştirilen 273 papaz bu bölgede misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür (Akifoğlu, 2019: 65).

Sömürge yönetimi, misyonerlik faaliyetleri için görevlendirmiş olduğu papaz gibi din adamları dışında bölgeye Avrupa ve Fransa'dan gelenleri yerleştirmekte ve onlara belli miktarlarda toprak tahsis etmektedir. İzlenen bu nüfus politikasıyla birlikte 1830'da Cezayir'de; 600 kadar Avrupalı bulunmaktadır (Yaşlak, 2014: 11). 1871-1881 yılları arasında ise Avrupalı yerleşimcilerin sayısı 2379'a ulaşmıştır (Ferro, 2011:130). Fransa'nın uyguladığı çok yönlü katı sömürü politikalarına dayanamayan Cezayirli ise 1830'dan itibaren komşu ülkelere başlatmış oldukları göçler giderek artmaktadır. 1954'e gelince; göç eden Cezayirlilerin sayısı 212.000'e ulaşmıştır (Nam, 2012:165). Fransa'nın politikaları çerçevesinde Cezayir'e Avrupa ve Fransa'dan gelenlerin sayısı artarken bölgede yerel nüfus gittikçe azalmaktadır. Bu nüfus hareketliliğiyle arzulan Cezayir'in Fransa'nın kolonisi hâline gelmesi, güç dengesinin ve nüfusun süreç içinde lehlerine değişmesidir.

Elbette ki bütün bu politikalar Cezayir halkını zamanla kendi topraklarında misafir konumuna düşürmekte ve köleleştirmektedir. Yapılan haksızlıkların yerel halk arasında yarattığı hoşnutsuzluk; 1859'da Evladu Sidi Şeyh ve Mukrani gibi sömürge yönetimince kolaylıkla bastırılan minimal düzeydeki isyanlara yol açmaktadır (Nam, 2012: 183).

Fransız rejimi; iktidarını güçlendirmek ve sömürüyü devam ettirebilmek adına Evladu Sidi Şeyh ve Mukrani gibi ayaklanmaları öne sürerek 1881'de Yerli Kanunu çıkarmıştır. 1919'a kadar yürürlükte kalan kanun, Cezayir'e yerleşen Avrupalılar için çeşitli ayrıcalıklara sahip olma imkânı tanıırken Cezayir yerel halkı için ise insan hakları ve medeni haklardan mahrum kalma anlamına gelmektedir. Cezayirlilerin ülke

çinde bile seyahat edebilmeleri için Fransız hükümetinin görevlendirdiği yetkililerin onayını almaları gerekmektedir (Ataöv, 1977:145). Aynı zamanda üzerlerinde silah bulundurmaları ve siyasi nitelikte toplantılar düzenlemelerine de izin verilmemektedir (Temelat, 2012: 70). Yerel halka dayatılan bu adil olmayan ve baskıcı yasaların öncesinde ise 1830-1870 yılları arasında Arap Büroaları olarak isimlendirilen teşkilatlarla Fransa, Cezayir üzerinde bir baskı mekanizması kurmaktadır. Nihai olarak Cezayir'in sömürülmesine katkı sunacak politikaların uygulanmasını sağlayan baskıcı ve askeri bir rejimle yönetim gerçekleştirilmektedir. (Yaşlak,2014: 11). 19. yüzyılın sonlarına doğru ise Cezayir Fransız İçişleri Bakanlığı bünyesinde yönetilmeye başlanmaktadır (Eyrice, 2008: 82).

Fransa'nın diğer sömürgelerinden farklı olarak yönetilen Cezayir'de ekonomik ve siyasi güç önemli oranda sömürgeci azınlığın eline geçmişti (Smith 2013, 13). Sömürge iktidarı yerli halkı küçümseyip hor görürken; kendisini ise medeniyetin temsili olarak görmektedir. Bu bakış açısıyla medeniyet sahibi Batılılar egemen olund; Şarklılar ise egemen olunması gerektir. Şarklı olanın Batılı olan tarafından sömürülmesi bu zihniyetin tezahürüydü (Said, 2013: 45-46). Bu manada Fransa, Cezayir'deki tüm faaliyetlerini "medeniyeti yayma" misyonuyla tanımlamaktadır. Açılacak olan okullar, hastaneler ve fabrikalar da bu süreci hızlandıracak araçlardı. Ancak tüm bunlar halkın talepleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak değil sömürge yönetiminin çıkar hesapları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Kültürel açıdan sömürünün gerçekleşmesi adına eğitim kurumları özellikle önemli bir yere sahiptir. Ülkede İslami eğitim ve öğretim veren kurumlar kapatılarak yasaklanmıştır. Dini eğitim veren yerlerin dışında kalan eğitim kurumlarının da Arapça eğitim vermelerine izin verilmemektedir (Ataöv, 1977: 145). Fransızca eğitim dili olarak kabul edilmektedir. Cezayirlilerin Arapça veya Berberice konuşmaları engellenmekte ve Fransızca konuşmaları yönünde baskı yapılmaktadır. Cezayirliler, eğitimden çok sınırlı istifade edebilmektedir. O dönem ülkedeki tek üniversite olan Cezayir Üniversitesinde ise çoğunlukla sömürge yöneticileri yetiştirilmektedir. Maruz kalınan sömürge politikaları etkisiyle halkın %80'i gibi büyük bir oran okuma ve yazma bilmemektedir. Fransız yönetimi, düzenlerine karşı çıkacak bilinçli bir kitlenin oluşmasının önüne geçebilmek adına eğitim politikalarını uzun bir süre mevcut durumuyla muhafaza etmektedir (Yılmaz, 2017: 376 - 377).

Fransa, Cezayir'de bulunduğu süre boyunca Cezayirlilere ait ne varsa ya yok etme ya da dönüştürme çabası içindedir. Bu yüzden asimilasyon politikalarının en çok uygulandığı eğitim kurumlarının yanı sıra gazetelere ve onların yayın diline de müdahalede bulunmuştur. Gazetelerin yerel dilde basımına müsaade edilmediğinden çoğu Fransızca yayınlanmaktadır. Camiler kiliselere dönüştürülmekte ve yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütülmektedir. Mimari yapıların çoğu da yıkılmakta ve yerine Fransız mimarisine has yapılar inşa edilmektedir (Yaşlak, 2014: 10-11).

Sömürge yönetimi; yürüttüğü politikalarla yerli halkın dilsel, dinsel ve sosyokültürel değerlerinin yerini kendi değerlerinin benimsenmesini amaçlamaktadır. Yerel dillerin etkisizleştirilmesi, yerel kültürün unutturulma çabası ve bütün bunların yerli halkın kimliğinde birtakım değişimlere yol açması; sömürünün kültürel boyutunun bir uzantısıdır (Tomlinson, 2004: 21). Ali Mazrui'nin dediği gibi "sömürgecilik; sömürülen halkın, dilsel, dinsel ve sosyokültürel alanlarda asimile edilip öz değerlerinden arındırılması ve aynı topraklar üzerinde birlikte yaşaması gereken toplumların bölünmesi, ayrı yaşayan toplumların da bir arada yaşamaya zorlanmasıdır." (1993: 11-13) Yani sömürgecilik bir toplumun yeniden inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Sömürgeci güçlerin çok boyutlu sömür politikaları, yerel halkı kendi topraklarına yabancılaştırma ve şekillendirme çabasıdır. Bu hâliyle Fransız sömürge yönetimi de uyguladığı politikalarla Fransız dilini, dinini, kültürünü ve tarihini öğrenmiş olan Fransız görünümülü Cezayirli profili yaratma gayreti içindedir. Fakat sömürgeci yönetim, yerel halkı istediği profile dönüştürse de sahip olduğu ayrıcalıkları paylaşmayı hesaba hiçbir zaman katmamaktadır. Talep edilen, Cezayir halkının koşullarında iyileştirme değil; Cezayir'de sömürünün rahatlıkla gerçekleştirilmesidir. Tam da bu noktada; ulusal bağımsızlık hareketi ortaya çıkmak için gerekli zemini bulmaktadır. Maruz kalınan baskılar, yaptırımlar ve ırkçılık Cezayir halkında biriken öfkenin patlamasına neden olmaktadır. Sömürge güçlerinin

politikalarıyla inşa edilmeye çalışılan Cezayir’de bağımsızlık hareketi; Fransa’nın ekonomik, siyasi ve aynı zamanda kültürel değerlerine karşı kendi değerlerine sahip çıkma olarak görülmelidir. Bu anlamda sömürü politikalarının; bağımsızlık hareketlerinin tetikleyicisi rolünü üstlenerek toplumda bir kırılmaya yol açması, ulus inşa sürecini başlatmaktadır.

Yerel halkın muhatap edildiği olumsuz koşullar Cezayir’de bağımsızlık hareketinin oluşumunda tetikleyici rol oynadığı gibi sınırlı olsa da yaşanan bazı olumlu gelişmeler de bu sürecin başlamasına katkı olmaktadır. Bu gelişmelerden biri de baskıcı Fransız yönetimi altında nadir de olsa eğitim almış olanlara rastlanması ve bunların eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik kavramlarıyla hemhal olmasıdır. Bu kavramlara aşina olanların varlığı bağımsızlık fikrinin oluşumunda önemli bir mesafenin kat edilmesine yardımcı olmuştur (Nam, 2012: 174).

Cezayir’de ulusal bağımsızlık hareketinin başlamasında iç dinamikler sürecin bir ayağını oluştururken dış dinamikler ise bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Bu bakımdan Cezayir’in Fransa’ya karşı vermiş olduğu ulusal bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasında; Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmelerin de etkisi vardır. Birinci Dünya Savaşı’nın olduğu tarihlerde Cezayirlilerin bir kısmı Fransa’nın silah fabrikalarında işçi olarak çalışmakta bir kısmı ise Fransız ordusunda yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı bitimiyle işçiler ve askerler edinmiş olduğu bilgi ve deneyimlerle Cezayir’e dönüş yapmaktadır (Çeviker, 1958: 36). Cezayirli; Birinci Dünya Savaşı sürecinde Fransızlardan edinmiş oldukları bilgi ve deneyimlerle dış dünyadan haberdar olabilmeyi, örgütlenebilmeyi ve politik eylemler gerçekleştirebilmeyi öğrenmiştir. Cezayirli, Fransızlarla temaslarından edindikleri sosyal ve siyasi deneyimleri ulusal bağımsızlık sürecine aktarmıştır. Böylelikle Chatterjee’nin deyiimiyle, sömürülen halk mevcut durumundan kurtulabilmenin bir yolu olan sömürenin gücüne ulaşmıştır. Sömüren, gücünü sahip olduğu bilgiden almaktadır. Sömürge altındaki halk bu bilgiye ulaşarak sömürgeciyi kendi silahıyla vurup yenilgiye uğratmıştır. Ancak ona göre bu süreçte dikkat edilmesi gereken husus ise ulusal mücadelenin tüm aşamalarında ulusal kültürün, özün muhafaza edilip korunmasıdır. Sömürgecinin bu kutsal alanı tahrip edip yozlaştırmasına izin verilmemelidir (2002: 203). Chatterjee’nin işaret ettiği gibi ulusal bağımsızlık mücadelesi verilirken; Cezayirlilerin sömürge gücünün bilgisine erişimi ve kendi kültürel değerlerinden hiçbir biçimde taviz vermeden hareket etmeleri başarılı olmalarında etkili olan unsurlardandır.

Cezayirlilerin dış dünya ile kurmuş olduğu temas dışında dünyada olup biten bazı gelişmeler de Cezayir’in ulusal bağımsızlık sürecinin oluşmasına katkı sunmuştur. Bunlardan biri, 1918’de ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson’un, “halkların kendi kaderini belirleme hakkı” beyanında bulunmasıdır (Armaoğlu, 1983:213). Tarihe Wilson Prensipleri olarak geçen bu bildirgenin bir benzeri de Rusya tarafından ifade edilmektedir. Sovyet Devrimi ardından Rusya’nın sömürge halklarının bağımsızlıklarına olumlu yaklaşımını belirtmesi, Cezayirli arasında ulusun bağımsızlığına dair beklentileri artırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki gelişmelerle birlikte İkinci Dünya Savaşı sürecindeki ve sonrasındaki gelişmelerin de Cezayir’in ulusal bağımsızlığına kavuşması üzerinde olumlu etkileri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı devam ederken; ABD ve İngiltere arasında 1941’de self determinasyon (kendi kendini yönetme) hakkını savunan Atlantik Bildirisi imzalanmaktadır (Eyrice, 2008: 85). Bu bildiri, sömürge altında olan ülkelerin bağımsızlaşma taleplerini destekler niteliktedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler de sömürge altındaki Cezayir’in bağımsızlaşma umutlarını pekiştirmiştir. Fransa İkinci Dünya Savaşı’nda yenik düşen ülkelerdendir. Bu yenilgi, Fransa’da ekonomik zorluklara ve iç muhalefetin artmasına neden olmuştur. Uzun süren ve netice alınamayan savaşlardan yorulan Fransız askerinin arzusu bir an önce barış koşullarının sağlanmasıdır. Barış koşullarını zorlayan bir başka etmen ise Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’nda Ortadoğu ile bağlantı kurmak ve askeri istihdam sağlamak amacıyla Fransa yönetiminin Cezayir üzerinde siyasi, ekonomik baskı kurmasının Cezayirlileri Fransa’ya karşı iyice tahammülsüz hale getirmesidir.

Fransa'nın sömürgeci anlayışı; Cezayir halkı üzerinde psikolojik, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan derin izler bırakmıştır (Yaşlak, 2014: 10). Gelinen süreçte, tüm halkın topyekün tek çözüm yolu olarak gördüğü ulusal bağımsızlıktır. Öncesinde politik ayrışmalar yaşayan liderler artık Fransa yönetimine karşı ulusal bağımsızlık noktasında birleşmiştir (Fedai, 2008:106). Her bir Cezayirli kurtuluşu, ulusal bağımsızlıkta aramaktadır.

2. Ulusal Bağımsızlık Süreci ve Zaferi

Fransa; 1830'da Cezayir'i işgal etmekte ve 1948'de ise diğer sömürgeleri gibi topraklarının bir parçası olduğunu belirtmektedir. Böylece Cezayir için bağımsızlık elde edene kadar sürecek olan uzun ve zorlu bir mücadele döneminin de başlangıcı olmaktadır (Birsal, 2013: 54). Ulusal bağımsızlık adına örgütlü ve yerel halk tarafından güçlü destek bulan ilk tepkiler 1 Kasım 1954'te görülmektedir. Önceki tarihlerde meydana gelenlerden oldukça farklı olan bu tepkiler Cezayir'in sadece bir noktasında değil birçok noktasında aynı anda ve yaş, cinsiyet fark etmeksizin her kesimden bireylerin katılımıyla gerçekleşmiştir (Nam, 2012: 173).

1 Kasım 1954'te Cezayir'de yaşananlar, Fransa sömürge yönetimi tarafından çok ciddiye alınmamıştır. Bu olay; daha önce bastırılan, sınırlı bir etki alanı olan yerel halkın münferit eylemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Fransa topraklarının bir parçası olarak görülen Cezayir'in elden çıkacağına ve bu sürecin Cezayir'i bağımsızlığa götüreceğine hiçbir şekilde ihtimal verilmemektedir. Ancak bir süre sonra Fransız yönetimi, kontrolden çıkan olaylarla bozulan düzeni tesis etmek için olağanüstü hal ilan etmek zorunda kalmaktadır. Fakat alınan önlemler, 1 Kasım 1954'ten itibaren FLN'nin fitilini yaktığı ulusal bağımsızlık savaşının ülke geneline yayılmasını önleyememiştir. Fransız hükümetine karşı hareket eden FLN üyelerinin sayısı 1954'te 3.000 iken; 1960'ta bu sayı 130.000'e çıkmıştır (Ataöv, 1975: 154). Fransız hükümeti buna karşılık 1955'te 200.000 olan asker sayısını giderek artırmıştır ve bu sayı savaşın bitimine yakın 800.000'e ulaştırmıştır (Nam, 2012: 175).

Birleşmiş Milletler, 1955'te Cezayir sorununu gündemine almak zorunda kalmıştır. 1958'de ise Cezayir'in kendi kaderini tayini için oylama yapmıştır. De Gaulle ise 16 Eylül 1959'da yapmış olduğu konuşmada Cezayir'e, kendi geleceğine karar verme hakkı tanıyacağını ifade etmiştir. De Gaulle'nin ifadesi hemen gerçekliğe kavuşmamış olsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen gelişmeler, ulusal bağımsızlık sürecini hızlandırmıştır. Afrika kıtasındaki 16 ülkenin 1960'ta bağımsızlığını kazanması bir tesadüf değildir. Bu dönemde; sömürgeciliği hedef alan ciddi sayıda bağımsızlık hareketi baş göstermektedir (Ataöv, 2018: 71). Bu açıdan uluslararası koşullar da Cezayir'in ulusal bağımsızlığına kavuşmasından yanadır. Fransız cephesinde ise durumun pek parlak olmaması geriye Cezayir'in ulusal bağımsızlığı kabulü seçeneğini bırakmaktadır.

Sömürge yönetimi ve Cezayir halkının temsilcileri; 1960'ta Fransa'nın Melun şehrinde bir araya gelmektedir. Fransa'nın; Cezayirlielerin şartları olduğu gibi kabul etmesini istemesi üzerine herhangi bir uzlaşma varılmadan görüşme son bulmuştur. Fransa'nın bu yaklaşımı, Cezayir'de tepkiyle karşılanmaktadır. Bunun üzerine Fransa, Ocak 1961'de geçici bir Fransız hükümeti kurmak istese de Cezayir halkı buna gönüllü olmamıştır (Nam, 2012: 178). Fransa, son çareyi Cezayirli liderlerle aynı yıl ikinci bir görüşme talebinde bulunmaktadır. Çünkü Fransa, Cezayir'i artık elinde tutamayacağını anlamıştır (Yaşlak, 2014: 8).

1954'te başlayan silahlı mücadele nihayet Fransa'nın Evian kentinde Fransa ve Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti ile yapılan antlaşma ile son bulmuştur (Nam, 2012: 183). Mart ayında Fransız tarafından ateşkes kabul edilmiş ve ardından Cezayir 5 Temmuz 1962'de bağımsızlığını ilan etmiştir (Fanon, 2016: 14). Afrika kıtasında savaşarak bağımsızlığını kazanan tek ülke Cezayir'dir. 132 yıl gibi uzunca bir süre Fransız sömürgesi olan Cezayir, zorlu bir mücadelenin sonunda bağımsızlığına kavuşmuştur.

Cezayir savaşı, sömürgeci zulmünü kırabilmek için bir halkın verebileceği en olağanüstü mücadele idi. Fanon'a göre az gelişmiş bir halk, verdiği kavranın gücüyle millet olma istidadını ispat etmeli ve en küçük teferruatına kadar en saf ve hâkim bir halk olduğunu göstermelidir (2016: 33-34). Fanon'un işaret ettiği beklentilerin, Cezayir için nihayete erişmesi zor olduğu gibi bilançosu da ağır olmuştur. Ulusal bağımsızlık savaşıyla birlikte 1,5 milyon insan hayatını kaybetmiştir (Ataöv, 1975: 155). Ölenlerden geriye ise yüz binlerce sakat, toplama kamplarında iki milyon ve komşu ülkelere sığınmış yarım milyon insan kalmıştır.

Sürecin demografik açıdan olduğu gibi ekonomik ve siyasi açıdan da ağır bir bedeli olmuştur. Fransız sömürge yönetiminin politikaları sonucu birçok Cezayirli eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Bu ise Fransızlardan sonra boşalan idari kadroların yerinin hemen doldurulamamasına ve daha önce üretim yapan fabrikaların işletilememesine yol açmıştır (Yaşlak, 2014: 9).

Bağımsızlık ilanıyla birlikte Cezayir yönetimi, FLN'nin Siyasi Bürosuna devredilmiştir. Eylül ayında Ulusal Kurucu Meclis yaptığı seçimlerle cumhuriyeti ilan etmiştir. Kurulan yeni hükümetin başkanı, FLN'nin kurucusu Ahmet Bin Bella olmuştur (Smith 2013, 13). Siyasi açıdan bir toparlanma çabasında olan Cezayir'de bu hamleler, toplumun savaşın yıkıntılarını bir kenara itmesi için gerekli ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Cezayir bağımsızlığını elde etmiş fakat yıkılıp yıkılmış ve her yönüyle talana uğramış bir haldedir. Sömürge mirası Cezayir'in içler acısı durumunun siyasi, ekonomik ve sosyal yönden normalleşmesi bir hayli zaman alacaktır.

3. Cezayir Ulusal Bağımsızlık Mücadelesinde Kadın

Fransa'nın Cezayir'de 19.yüzyıldan itibaren başlayan sömürü faaliyetleri 1960'lı yıllara dek sürmüştür. Yaşamın neredeyse tüm alanlarına nüfuz eden sömürü politikaları en çok kadınları olumsuz etkilemektedir.

Cezayir'de kadın için belirlenen alan kamusal alan ziyade gelenek ve kültür kodlarının yeniden üretildiği ya da türetildiği alan olan özel alandı. Bu alanda toplumsal normların gereklerini yerine getirdiği gibi dil, din vb. kültür öğelerinin nesilden nesle aktarımı da sorumluluğuna verilmektedir. Bu açıdan bir ulusun biyolojik, kültürel olarak varlığını sürdürebilmesi ve ulus bazında diğerlerine karşı üstünlük sağlayabilmesi için kadına önemli ölçüde sorumluluk yüklenmiştir (Handan Çağlayan'dan Akt. Kasımoğlu, 2004: 263). Kadının rollerinin ve sorumluluklarının farkında olan, toplum veya ulusun varlığı için paha biçilmez anlamını kavrayan sömürge güçleri kadınları önemli bir hedef kitlesi olarak seçmiştir. Sömürgeci mantığa göre kadının kontrol altına alınması erkeğin ve dolayısıyla opyekün toplumun kontrol altına alınıp dizayn edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu yaklaşım, Cezayir'de sömürüye karşı oluşacak direnci kıracağı yönünde bir beklentiyi içermekteydi. Sömürge yönetimi bu beklentisini gerçekleştirmek adına kadının içinde bulunduğu özel alanın koşullarını kullanmıştır. Bunun için ilk hamlesi; kadının toplumda aşağılandığı, belli ve sınırlı bir yaşam alanına itildiği, erkek karşısında aciz olduğu vurgusunun altını çizmek olmuştur. Böylelikle Cezayir toplumunda kadının konumlanışı ortaçağ kalıntısı ve barbar bir yaklaşım olarak gösterilmektedir. Kadının içinde bulunduğu koşulların sorumlusu ise Cezayirli erkek olarak görülmektedir. Sömürü güçleri sabitlemiş oldukları bakış açılarını somutlaştırmak ve erkeği suçlamak adına aile yaşamı üzerine olan yargılarını pekiştiren yığınla örnek ve hikâye sunmaktadır. Bu yargılara Cezayirli erkeğin evden dışarı adım atamaz hale getirerek köleleştiği kadının yaşantısı da eklenerek sömürge yönetimi tarafından kullanılmıştır. Bu durumda kurban olarak belirlenen kadın, suçlu olarak belirlenen ise erkektir. Fransız sömürge yönetimine kalan ise kurtarıcı rolüne bürünerek denklemdeki yerini almış olmaktadır. Bu anlayışla sömürge yönetimi kadından yana politikalar benimsediği algısı yaratarak toplumun önemli bir kesimini temsil eden kadınların desteğini almış olacaktı. Başta da ifade edildiği gibi kadınla başlayan asimilasyonun, toplumun tümünü etkileyerek sömürü politikalarının kolaylıkla uygulanacağı düşünülmektedir.

Sömürge yönetiminin söz konusu yaklaşımları doğrultusunda; Cezayirli kadınlar ile sosyal yardımlaşma ve dayanışma adı altında oluşturdukları dernek sayılarında önemli ölçüde bir artış gözlenmektedir. Bu dernekler sayesinde Arap mahallerine girebilmenin fırsatı da yakalanmış olmaktadır (Fanon, 2016: 45-46). Yapılan yardımlar karşılığında kadının uzun bir zamandan beri devam eden bağımlılıklarına karşı gelmesi telkin edilmektedir. Çünkü kadının Fransız kültürüyle uyumlu hale gelmesi için; değişmesi ve kendisine biçilen geleneksel rollerden sıyrılması gerekmektedir. Cezayir’de oluşturulmak istenen kadın profili ile hem erkek üzerinde iktidarın kurulması sağlanacaktı hem de Cezayir’in kültürel değerlerinin yok edilmesi için kalıcı ve kolay araçlara sahip olunacaktı. Sömürgeci kadroların kafasında gezinen düşünce; sömürünün gerçekleşmesinde merkezi konumda olan Cezayirli kadının çarşafını çıkarmasıyla işgalci güçlerle iş birliği içinde olacağı ve bu destek ile kültür tahribatının sağlanacağı, karşı direncin kırılacağı, asimilasyonun gerçekleşeceğiğidir.

Bütün bu anlatıların ve verilen detayların ışığında diyebiliriz ki sömürge yönetiminin hedefinde kadın odağında ise Cezayirli kadının simgesi olarak görülen başörtüsü vardır. Fransız yönetimi, Cezayirliyle özgü kültürel kodları yok etmeyi ve süreç nasıl işlese işlesin toplumda kendi lehlerine olacak bir değişimi hedeflemektedir. Bunun için ulusal değerleri tetikleyecek her şeyin çürütülmesi yönünde bir tavır sergilenmektedir. Bu amaca dönük politikaların ortaya çıkışı ve işleyişi tesadüflerden ziyade çalışmalarını Arap bürosuyla eşgüdümlü sürdüren sosyologların ve etnologların yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir.

İşgalci, sömürgeleştirdiği topluma saldırabilme olanağını halkın değerler sistemini basitleştirip küçümsemekle sağlamaktadır. Bundandır ki bir toplumun en etkili ve uzun bir sürecin ürünü olan değerleri dikkate alınarak ancak karşı değerler yaratılabilir. Böylesi bir durumun göz ardı edilmesi karşı kültür oluşumlarını olanaklı kılmaz. Sömürge hâline getirilmiş bir toplumda beliren karşı çıkış asimilasyona gösterilen tepkidir. Dolayısıyla bu tepkinin özü; toplumun kendi kültürel ve ulusal değerlerini sürdürme isteği ile ilgilidir (Fanon, 2017: 193- 199).

Cezayirli kadınlar, sömürge yönetiminin baskılarına daha fazla dayanamayarak bağımsızlaşma sürecinde etkin rol almaya başlamaktadır. Ancak Cezayir’de ataerkil düzenin hüküm sürmesi ve Müslüman değerlerin hâkim olması kadın için süreci biraz zorlaştırmaktadır. Kadın üzerinde geleneğin ve dinin ciddi anlamda baskısı vardır (Berktaş, 2000: 18). Erkek; tarım işlerinde babaya yardımcı olan, soyun devamını sağlayan, babanın yokluğunda anne ve kardeşlerine bir vasi olarak ayrıcalıklı bir konumdadır. Erkek karşısında ikincil olarak konumlandırılan kadın ise belli bir yaşa geldiğinde söz hakkı olmadan ailesinin uygun gördüğü biriyle bir an önce evlendirilmektedir. (Fanon, 2016: 100 - 101).

Cezayir’de kadın, ulusal bağımsızlık sürecine katılımı ve faaliyetlerini yürütme noktasında toplumdaki dini değerler ve geleneksel örüntüler çerçevesindeki konumlanışının yarattığı bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklardan biri de ilk dönemlerinde açığa çıkar. Kadın, bağımsızlaşma sürecini etkin bir şekilde yürütebilmek için yer yer çarşafını çıkarmak durumunda kalır. Fakat kadının çarşafını çıkarması yakın çevresinin tepkisine yol açmıştır. Kadınların bu stratejik hamleleri, ilk başta çeşitli sıkıntılara yol açsa da sonraki süreçlerde kadının ulusal bağımsızlık mücadelesindeki kararlı duruşu sayesinde çözülmüştür. Öyle ki her Cezayirli kadın yakalandığında; ölümüne işkenceye maruz kalacağını bildiği halde ulusal mücadeleye katılma kararından vazgeçmemiştir. Kadının bu bilgisine karşın işgalcilere karşı kararlı duruş sergilemesi ve hatta işkencede veya savaşta ölmesi kadının çarşafını çıkarma eylemine karşı sempatinin ve hoşgörünün artmasına neden olmuştur. Nitekim geleneğin sıkı savunucularından ve toplumun imtiyazlı bireylerinden olan baba dâhil tüm aile ulusal bağımsızlaşma sürecine destek olmaya başlamıştır. Böylece kadının ulusal bağımsızlıkta üstlendiği rol yeni Cezayir’in doğuşunun da müjdecisidir (Fanon, 2016: 65).

Kadın; nesnel bazı zorluklarla birlikte aileden ve toplumdan kaynaklanan bazı olumsuzluklara rağmen kendisine söylenen tüm görevleri sabır ve kararlılıkla yerine getirmiştir. Çünkü kadın, ulusal

bağımsızlık sürecinde aktif rol almayı gerekli ve zorunlu görmüştür. Fransızların gelişiyle birlikte zaten kötü olan durumları daha da vasat bir hale bürünmüştür. Üstelik Cezayir'in toplumsal yapısını değiştirmek için seçilen kitlenin kadın olarak belirlenmiş olması, kadının ulusal bağımsızlık sürecine katılmasına iten bir başka unsur olmuştur.

Hâkim Fransız gücünün sömürü politikaları ve eylemleri Cezayirli kadının tepkisellesmesine neden olmuştur (Fanon, 2017: 204). Özellikle de Fransız yönetiminin Cezayir'in geleneksel kıyafetlerinden olan çarşafa dönük saldırıları tepkilerinin daha çok artmasına yol açmıştır. Fransızların her koşulda çarşafa ilgili zafer elde edeceklerine dair iddiası, 1930'ların başlarında ilk tepkileri doğurmuştur (Fanon, 2017: 193). Renginde ve şeklide hiçbir değişikliğe gerek duymadan süregelen bu geleneksel kıyafete Fransızların açık bir şekilde saldırması, Cezayir halkının var olma iradesini harekete geçiren bir sembole dönüştürmüştür. Böylece çarşaf dokunulmaması gereken bir tabu haline gelmiştir.

Sömürge güçlerinin kadının çarşafına saldırması ve olası işbirliği için gerçekleştirdiği faaliyetler, kültürel değerlere daha da çok tutunmaya neden olmuştur. Fransız yönetiminin yerel halkın sahip olduğu değerler sistemini değiştirme çabası, bunun için yapılan telkin ve tehditler kadında büyük tepkilere neden olmuştur (Fanon, 2016: 53). 1955'ten itibaren de kadınların bağımsızlık mücadelesindeki sayıları gittikçe artmaya başlamıştır. İşgalcinin gün geçtikçe artan baskısı, şiddetti, zulmü ve sömürüsü Cezayirli her bir bireyin milli topraklarına sahip çıkmasını gerektirmiştir (Fanon, 2017: 205). Bu durumda FLN hücrelerinin sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Her bir hücre için üç ve dört hücre yedekte bulunmaktadır. Hücre sayılarının artması finansal, istihbarat ve politik eğitim açısından yeni üyelere ihtiyacı doğurmuştur. Bu nedenle kadın, milli kavgaya daha çok dâhil edilmeye başlanmıştır (Fanon, 2016: 56). Bağımsızlık mücadelesinde kadın sayısındaki artışta; düşmanın kavganın şekline ayak uydurmaya başlamasıyla ortaya çıkan zorlukların, mücadele algısında ve araçlarında değişimin gerekliliği gibi faktörlerin de etkisi olmuştur.

Sömürge sürecinin en çok zarar gören kesimi olarak kadınların; zamanla daha çok ulusal mücadelenin merkezine doğru kaymasıyla FLN kadın kollarına katılım, yoğun bir şekilde artmaktadır. Yeni katılan kadınlar öyle heyecanlı ve isteklidir ki en zor görevlere gitmeyi talep edebilmekte ve bu bazen faaliyetlerin gizliliğini tehlikeye düşürebilmektedir. Ancak kadınlar ilerleyen süreçlerde olmuş oldukları politik eğitimin de etkisiyle sükün içinde, sabırlı ve kararlı olmalarının faaliyetlerine olumlu etki ettiğini öğrenmektedir. Kadından; mücadelede yer alan erkekler gibi tüm fedakârlıkları göstermesi ve birçok defa yakalanıp hapse atılan bir savaşçının dirayetine sahip olması beklenmektedir. Bütün bunlar kadının kişilik olarak ve psikolojik açıdan mücadeleye hazır olmasını gerektiriyordu. Kadın tüm bu beklentileri büyük bir irade göstererek karşılamıştır. Bundan ötürü kadın, yeni mücadele yöntemlerinin kullanımında yedek unsur değil görev ve sorumluluklarının farkında olarak hareket eden asli bir unsurdur (Fanon, 2016: 54)

1955'ten sonra Cezayirli kadının toplumsal rolleri ve varoluş biçimleri tamamen değişmiştir. Bu yeni kadının dağlarda ve şehirlere bağımsız Cezayir için ölen ya da hapsedilen olarak anlatılan sayısız hikâyesi vardır. Evlilik için hazırlanan genç kadınlar yerini eylem yapmaya hazırlanan genç kadınlara bırakmıştır. Kadın toplumun kendisinden beklediği bazı sorumlulukları yerine getirdiği gibi ulusun bağımsızlığı için de önemli bazı sorumlulukları almıştır (Fanon, 2016: 103).

Cezayir'de kadınlar, FLN üyelerinin üniformalarının dikilmesi, yemeklerin hazırlanması, çamaşırların temizlenmesi gibi birçok sorumluluğu üstlenmenin yanı sıra süreç içinde iğne yapmayı öğrenerek yaralıların tedavi olmalarına yardımcı oldukları da bilinmektedir. Bazı kadınlar okuma yazma bilmemelerine karşın, kendilerine verilen emirleri ezberleyerek direnişçiler arasındaki haber akışını sağlamaktadır (Yılmaz,2017:380). Gerekli görüldüğü takdirde genç kadınların FLN üyeleri arasında irtibatı sağlamaları bu konudaki sorumluluklarının sadece bir kısmını ifade etmektedir. Nitekim kadınlar üstlendikleri bu sorumluluk ile Cezayir şehrinde yeni irtibatların kurulmasına da aracı olmaktadır. Ayrıca

bildiri taşımakla yetkili bir irtibat ajanı olarak çalışırken; kadın, çarşafını çıkarmamıştır (Fanon, 2017: 209). Bu faaliyetleri süresince çarşafını çıkarmayan kadın bir süre sonra Avrupalıların yaşadığı bölgelere girebilmek adına çıkaracaktır.

Avrupalıların buldukları semtlere, sömürgecilerin ayırım gözetmeden “Fatma” olarak seslendikleri temizlikçi kadınlar dışında hiçbir Cezayirli kadın uğramazdı. Çeşitli nedenlerle Avrupalıların bulunduğu yerlerden geçilecekti; bu arabayla ve sabahın erken saatlerinde geçeceklerdi. Bu koşullarda Cezayir’in bağımsızlığı için mücadele eden kadınlar, Avrupalıların yaşadığı bölgeye gittiklerinde çeşitli yasakların ve yapay bir şekilde oluşmuş olan birtakım heyecan ve korkularının üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Bunun için ruhunda ve bedeninde taşıdığı Cezayirli kadın imgesini ters yüz edecek bir hamleyle ihtiyaç duymaktadır. Bu hamlenin ön koşulu görsel açıdan değişim olmalıydı. Bunun yolu ise geleneksel Cezayirli kadını yansıtan kıyafet olan çarşafın çıkarılmasıydı. Sonrasında ise beden dilinin ve ruhunun bu yeni görünümü Cezayirli kadın ile uyumlu hale getirilmesiydi (Fanon, 2016: 57-58). Çünkü fedainin son dakika alıp kullanacağı tabancayı ya da el bombasını dikkatleri çekmeyecek şekilde Cezayirli kadın taşıyacaktı. Avrupalıların yaşadığı semtlerde kolaylıkla hareket edebilme kabiliyeti gösteren Cezayirli kadın, birçok kimlik kartı, tabanca, el bombası ve bomba taşımaktadır. Bu haliyle de çok rahat bir şekilde milislerin, paraşütçülerin ve polislerin arasından Avrupalıların olduğu bölgelere gidebilmektedir (Fanon, 2016: 62-63).

Gün geçtikçe Cezayirli kadınların üstlendikleri sorumluluklar ciddi anlamda artmaktadır. Hücre önderlerinin işgalci güçler tarafından artık tanınmıyor ve aranıyor olması onların hareket alanını kısıtlarken; kadınların ise faaliyet alanlarını genişletmektedir. Kadınlar, mevcut koşulları kol açan etmek adına birer gözcü olarak şehirlere inmeye başlamaktadır. Aynı zamanda kadınlar örgütün liderlerinin yapacağı toplantılar için de bir buçuk saat ya da daha öncesinden gelip mekânı güvenlik açısından incelemektedir. Toplantı boyunca da benzer yaklaşım devam etmektedir (Fanon, 2017: 210 - 212).

Kadın kentteki sorumluluklarını yerine getirirken istenmedik durumlarla da karşılaşabilmektedir. Çarşafı olmadan sokaklarda yürüten bir kadın, muhafazakâr birçok toplumda olduğu gibi erkeğin rahatsız edici yaklaşımlarına maruz kalabilmektedir. Erkeğin bu kadınlara karşı yargısı müstehcen ve aşağılayıcıdır. Ulusunun bağımsızlığı için kendi değerlerinden taviz vermek zorunda olan kadın, Cezayir erkeğinin psikolojik şiddetine maruz kalabilmektedir. Ülkesinin bağımsızlığı için üstlendiği görevlerden dolayı sömürge rejiminin de olmadık işkencesine, tecavüzüne ve şiddetine maruz kalmakta ve insanlık dışılığına tanıklık etmektedir (Mortimer, 2018: 6). Bütün bu koşullar altında Cezayirli kadınlar yine de sorumluluk bilinciyle faaliyetlerine devam etmektedir. Bundandır ki, kadının geniş sorumluluk yelpazesinin içine yirmi, otuz milyon frankla mahkûm ailelerinin ihtiyaçlarını temin etmek ya da savaşçıların ilaç, yiyecek gibi bir takım gereksinimlerini karşılamak da girebilmektedir. Sürekli hareket halinde olan kadın savaşçılar mutlaka üzerlerinde otomatik tabanca, tabanca, el bombası ya da üçünü bir arada bulundurmaktadır (Fanon, 2016: 59).

Bütün bu gelişmelerden sonra gelinen noktada Cezayirli kadın, ulusal bağımsızlık mücadelesinin olmazsa olmazı olarak sürecin öznesi rolünü üstlenmiştir. Cezayir’de kadınların savaştaki etkinliği gittikçe artmıştır. Özellikle 1956’dan itibaren eylemleri daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Değişen savaş ve saldırı koşullarına bağlı olarak kadınlar da yeni bir sürecin içine girmiştir. Yakalanıp işkenceye alınan kimi kadınların; Avrupalılaştırmış görünen Cezayirli kadınların ulusal bağımsızlık mücadelesinde aktif rol aldıklarına dair itirafları, kadınların yürüttükleri savaş stratejilerini değiştirmeye yöneltmektedir. Benimsenen yeni savaş stratejilerine bağlı olarak kadınlar, 1957’de tekrardan çarşafın içine girmeye başlamıştır (Fanon, 2017: 220).

Kadınların tekrardan çarşafı tercih etmelerinin altında yatan bir başka neden de Fransız işgal güçlerinin Batılaştırma kampanyaları adı altında girişimlerde bulunmasıdır. Bu girişimler çerçevesinde Cezayirli bir grup kadın, 13 Mayıs 1957’de şehir meydanına getirilerek “yaşasın Fransız Cezayir’i” sloganları eşliğinde çarşafını çıkarmaya zorlanmıştır. Bu olaydan sonra uzun zamandır çarşaf giymeyen Cezayirli kadınlar, söz birliği edercesine dolaplarına kaldırmış oldukları çarşaflarını çıkarıp yeniden giymeyi seçmiştir. Bu deneyimler, kadının eski mücadele yöntemlerine geri dönmesine yol açmıştır. Kadınların yeni stratejilerinin özel nedeni; Fransa’nın ve General De Gaulle’ün talebiyle özgürlüklerine kavuştukları yönünde bir algının oluşmasının engellenmek istenmesidir. Kadınların bu tavrının altında yatan genel neden ise işgalci güçlerin dayattığı değerlere karşı kendi kültürel değerlerine sahip çıkma çabasıdır (Fanon, 2016: 67). Yaşananların ardından çarşafın kullanımı, geleneksel anlamının dışına çıkarak bağımsızlığın simgesi haline gelmiştir. Daha önce çıkarılan ve sonradan yeniden giyilen bu geleneksel kıyafet kadınların en etkili savaş araçlarından biri olmuştur. Öncesinde kadınlar modern bir Avrupalı görünümüne sahip olmak için üzerindeki birer bir çıkartırken; yaşanan olaylara binaen tekrardan örtünmeye başlamıştır. Tabancalar, bombalar geleneksel görünümlü kadının himayesine verilmiştir. Nitekim şekilsel olarak meydana gelen değişimler kadınların savaş içindeki rollerinde herhangi bir eksilmeye veya değişime neden olmamıştır (Fanon, 2017: 221). Bu açıdan Cezayir’de kadınların geleneksel konularını sürdürmeleri ya da kapanmaları sömürgeciliğe karşı direnişin bir biçimi haline gelmiştir (Bora, 2008: 58).

Amilcar Cabral’e göre “sömürge iktidarı, sömürge güçlerinin egemenliği altındaki toplumun tarihsel ve zorunlu olarak kültürel sürecinin inkârı olduğu için kurtuluş mücadelesi her şeyden önce bir kültür eylemidir”(Akt: Boumama, 2016: 261). Çünkü “kültür içerisinde kolektif belleğin bulunduğu ve inkâr edilmiş, içi boşaltılmış kimliğin kendisini ifade ettiği bir sığınak olmaktadır” (Boumama, 2016: 30). Kültür ve ulusal bağımsızlık arasındaki ilişkiye referansla Cezayir toplumunun önemli bir geleneksel değeri olan çarşafın süreç içinde bir direniş aracına dönüşümünü açıklamak mümkündür. Mücadele koşullarının gereklerine göre zaman zaman çıkartılan ve giyilen çarşaf mücadelenin somut araçlarından biri olmuştur (Fanon, 2016: 65). İşgalciyi siyasi ve psikolojik olarak yenmek için daha önce çıkartılan çarşaf, sömürge yönetiminin çarşafı çıkartılmasını istemesine karşılık olarak Cezayirli kadın çarşafı giymek istemiştir. Bu yönüyle Cezayir’de kadını yeni bir görünüme, davranış refleksine ve yaklaşıma yönlendiren şey mücadelenin gereklilikleriydi. Kadının direnişi rastlantısal değil işgalcinin çarşaf üzerinden kadına uyguladığı şiddetin bir sonucudur. Dolayısıyla çarşaf, Cezayir’de kadın nezdinde ulusal bağımsızlığın kazanılması ve sömürü yönetiminin geri çekilmesi üzerinde tarihi bir öneme sahip olmuştur (Fanon, 2017: 223).

Cezayir’de yıllardır geleneğin ağır yükü altında ezilen kadın, kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak Fransız yönetimine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesiyle toplumdaki değerli ve anlamlı yerini tekrardan vurgulamıştır. Bu süreçte kadın, kendisinden beklenilen üstünde bir sorumluluk yükü almaktadır. Bunu da başarıyla yerine getirerek uluslaşma sürecinde kayda değer bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Cezayir’in resmi kayıtları dikkate alındığında 10.949 kadın bağımsızlık mücadelesinde yer almıştır (Amrane, 1991: 43). Bu kadınların ülkelerinin özgürlüğü için göstermiş olduğu faaliyetler bir sonra ki başlıkta somut örneklerle ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4. Cezayir Bağımsızlık Mücadelesinde Üç Kadın Savaşı

“Zohra Drif, Samia Lakhadari, Djamilia Bouhired”

Cezayir ulusal bağımsızlık mücadelesi, İkinci Dünya Savaş’ından sonra 1954-1965 yılları arasında Asya ve Afrikada meydana gelen ulusal bağımsızlık mücadeleleri arasında en güçlü olanıdır. Cezayir’de ulusal bağımsızlık mücadelesi 1 Kasım 1954’te FLN’e üyelerinin Cezayir’in doğusundaki Aures Dağında Fransız güçlerine karşı koymasıyla başlamıştır (Husn,2003). 1954’te başlayan ulusal bağımsızlık

mücadelesinde, erkeklerle birlikte pek çok kadın da Fransız sömürge yönetimine karşı mücadele etmiştir. Fransız rejiminin kadın kahraman yaratılmasını istememesi ve Cezayir'in toplumsal yapısının buna pek uygun olmaması kadınların bu süreçte ön plana çıkmasını zorlayan unsurlar olsa da günümüz Cezayir'inde doğan birçok kız çocuğunun adının Djamil, bir üniversitenin, ilkokulun ve caddenin adının Hassiba olmasının önüne geçecek kadar etkili olamamıştır. Ayrıca kadınların kararlı ve güçlü duruşu; Cezayir dışında Avrupa'da da olumlu bir yankı uyandırmıştır. Ulusal bağımsızlık mücadelesinde yer alan kadınlar; Picasso'nun resimlerine, Simone De Beauvoir'ın çeşitli yazılarına konu olacak ve biyografileri yazılacak kadar da uluslararası bir temsiliyete sahip olacaktır. Bütün bunlara rağmen bu kadınlarla ilgili çok az kaynağa ve bilgiye ulaşılmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen kadınlardan biri de FLN içinde önemli kilit noktalara gelmiş olan Zohra Drif'dir. 1934'te doğmuş olan Zohra, altı yaşından itibaren Fransız eğitimi almaya başlamıştır. İlkokul ve ortaokulda Fransız eğitimi alan Zohra evde Arap dil ve kültürünün; okulda Fransız dil ve kültürünün hâkim olduğu iki farklı kültürün içinde büyümüştür (Drif, 2017: 9). Bu eğitim sürecinde sınıfındaki tek Müslüman olan Zohra'nın iki farklı kültüre tanıklığı, bazı olumsuz deneyimler yaşaması; ulus bilincinin, ulusal kimliğinin oluşması ve hatta ulusal mücadelede yer alması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Zohra'da oluşan ulusal bilinç ve kimlik Cezayir'in sadece Cezayirlilerin olduğuna dair kanaati güçlendirmiştir (Zekri, 2018: 1137). Zohra'nın Fransız okullarında aldığı eğitimle geldiği nokta ise: "Ben asla siz değilim ve siz olmayacağım. Siz de ben değilsiniz ve asla ben olmazsınız" ifadesiyle özetlenebilir (Drif, 2017: 36).

Zohra'nın sahip olduğu sosyal, kültürel ortam ve aldığı eğitim ulusal bağımsızlık için mücadeleci kimliğini güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Zohra'nın çocuk yaşta deneyimledikleri ulusal bilincinin oluşmasını tetiklerken; üniversite yıllarında ise FLN üyesi Boualem Oussedik ile tanışmasının ardından kendisi gibi hukuk eğitimi alan Samia Lakhadari ile birlikte FLN'ye katılarak ulusal bağımsızlık için mücadele etmiştir. Cezayir'in ulusal bağımsızlığı için ölümü göze alan bu iki kadın sonrasında FLN'nin önde gelen kadın savaşçılarından olmaktadır.

Resim 1

Zohra Drif

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers: memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s. 35

Zohra ve Samia'nın ulusal mücadeleye fiili katılımlarıyla gerçekleştirdikleri ilk faaliyetleri hapiste ya da ölmüş olan FLN üyelerinin eşlerine ve çocuklarına ekonomik destek sağlamak adına zaman zaman yardım paketleri taşımaktır. Birçok Cezayirli aileye barınma ve yiyecek yardımının sağlanması gibi çeşitli faaliyetler yürütmektedirler (Zekri, 2018: 1138). Zohra ve Samia'nın sorumluluklarını titizlikle yerine getirmeleri ve örgüt içinde hızla güven kazanmaları onların yeni görevler almalarını ve örgütün önde gelen liderleriyle tanışmalarını sağlamıştır. İkisinin de örgüt içindeki sorumlulukları artmakla birlikte zamanla değişmeye de başlamaktadır. Dolayısıyla sivillere dönük faaliyetleri yerini silahlı ve bombalı eylemlere bırakmaktadır. Böyle bir sürece girilmesinde sömürge rejiminin şiddet, baskı ve işkence dozunu arttırmasıyla sivil ölümlerin çokça görülmesinin etkisi vardır (Drif, 2017: 107). Özellikle de Ağustos 1956'da, Casbah'taki Rue de Thèbes sakinlerine yönelik ultrasların bombalı saldırısı sonucu 70 sivilin ölmesi bombalı eylemler gerçekleştirme kararı almalarında etkili olmaktadır. Sivillere yönelik bu eylemin ardından Zohra ve Samia ölüm gönüllüsü olarak Yacef Saâdi'nin silahlı grubuna katılmaktadır. Bu silahlı grup FLN'ye bağlı olarak one Autonome d'Alger (ZAA) adı altında kentteki faaliyetleri yürütmektedir (Mortimer, 2018:159).

Resim 2

Samia Lakhadari

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.19

Zohra ve Samia dışında Djamilâ da Yacef Saâdi'nin silahlı grubunda yer kadınlardandır. Bu kadınların ortak özelliği eğitilmiş, Avrupai görünümlü, Fransızca'yı iyi konuşuyor ve daha önce güvenlik güçlerinin dikkatini çekmemiş olmalarıdır (Mortimer, 2022: 9). Kadınlar bu özellikleriyle güvenlik noktalarından sorunsuzca geçebilmektedir. Bu sayede örgüt Avrupalıların yoğun olduğu yerlere, sömürge yönetiminin saldırılarına missilleme saldırılar yapabilmektedir. Bu saldırıların en çok yankı uyandıranı; 30

94 | Saadet ÇELİK

Eylül 1956'da FLN gerçekleştirilmektedir (Zekri,2020: 34). Eylemler; Avrupalıların önemli uğrak yerleri olan Milk Bar, Caf  t  ria, Mauretania'daki Air France'de kısa zaman aralıklarıyla art arda bombaların patlatılmasıyla meydana gelmektedir. Eylemler; Cezayir'deki savaşın seyrini değiştirdiği gibi Cezayirliilerin haklı mücadelesinin dünyaya kamuoyuna duyurulmasına da katkısı olmaktadır (Rholetter, 2011: 426). Artık savaşın yakıp yıktığı can aldığı yerler, yerel halkın yaşadığı yerlerle sınırlı kalmamakta Avrupalıların bulunduğu bölgeler de savaş alanı olmaktadır. Avrupalıların yaşam alanlarındaki huzur, dinginlik, günlük rutinler yerini; kaosa, şiddette, huzursuzluğa bırakılmaktadır. Kadınlara bu eyleminden sonra savaş ülkenin her noktasında kendisini hissettirmektedir. Cezayir'deki tüm halkların acıya bulaşması barışın aciliyetini de gündeme getirmekte ve bu süreci hızlandırmaktadır. Cezayir'de savaşın seyrini değiştirecek kadar etkili olan bu eylemlerden ilki Avrupalıların yoğun olduğu Milk Bar'da Zohra Drif tarafından diğeri ise Caf  t  ria'da Samia Lakhadari tarafından üstlenilmektedir.

Resim 3

Milk Bar patlaması

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.127.

Zohra, Samia ile birlikte örgüt içinde yürüttüğü sivil ve askeri faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli yazışmaların yerine getirilmesiyle ilgili de sorumluluk almaktadır. FLN'nin tüm faaliyetlerini yazıp rapor haline getirmektedir. Ayrıca eğer karşı tarafla bir antlaşma yapılacaksa; bu antlaşma için gerekli olan metni hazırlayan kadronun içinde Zohra'a da bulunmaktadır. Bu açıdan kendisi örgütün diploması ayağının yürütülmesinde etkili olan isimlerdendir. Zohra'a antlaşma metinlerinin yazılması dışında da ulusal bilincin yayılması adına örgütün gizli yayını olan *El Moudjahid* dergisinde yazılar yayınlamaktadır. Zohra gerçekleştirdiği bu faaliyetlerle örgütte yer alan sayılı kişilerden biridir (Amrane Minne, 2007: 347- 348). Sömürü yönetiminin işkence, gözaltı, tutuklama ve benzeri tutumlarının artarak devam etmesi sonucunda Zohra, Yacef Saadi ile birlikte 25 Eylül 1957'de tutuklanmaktadır. Bu tarihe kadar da Zohra   rg  tteki birçok faaliyetini lideri Yacef Saadi (El Kho²) ile birlikte yürütmektedir (Reid, 207: 466).

² FLN komutanlarından Yacef Saadi,   rg  t içinde El Kho ismiyle anılmaktadır.

Djamila Bouhired de Zohra ve Samia gibi ulusal bağımsızlık mücadelesine önemli katkıları olan ve ulusal mücadele boyunca en çok ön plana çıkan kadınlardandır. Djamila 20. yüzyılın en güçlü kadın özgürlük savaşçısı olarak görülmektedir. Ancak ulusal sınırları aşır uluslararası bir kahraman haline gelen Djamila'nın ulusal bağımsızlık mücadelesindeki başarısı, sömürgecilğe karşı silahlı mücadeleyi benimseyerek oynadığı hayati rolü göz ardı edildiği gibi kendisiyle ilgili çok az bilgiye ulaşılmaktadır. Özellikle Fransız sömürge yönetiminin Cezayir savaşı boyunca, ulusal mücadeleye olan katkılarından dolayı kahramanlaşmasını engellemek adına çokça çaba harcadığı kadın liderlerdendir.

Resim 4

Djamila Bouhired

Husn, M. A. (2003). *Woman of Distinction Djamila Buohired the Symbol of National Liberation*, Alshindagah

Atılgan, zeki ve güzel bir kadın olan Djamila bir Fransız okulunda öğrenciyken devrimci ruhunu keşfetmiştir. Nitekim aktivist bir öğrenci iken FLN'ye katılmıştır. Bağımsızlık mücadelesi sırasında irtibat subayı ve FLN komutanlarından Yacef Saadi'nin asistanı olarak çalıştı. Kesin bilgi olmamakla birlikte başkent Cezayir'deki bazı askeri operasyonlardan da sorumlu olduğu iddia edilmektedir (Husn, 2003). Ayrıca Cezayir'deki savaş süreci için dönüm noktası niteliğinde olan 30 Eylül 1956'daki eylemlerden birini gerçekleştiren üçüncü kişi de Djamila'dır. Her ne kadar Zohra ve Samia'nın eylemlerinde olduğu gibi hedeflendiği gibi bomba patlamasa da ülkede ve uluslararası kamuoyunda yarattığı etki itibariyle oldukça önemlidir (Drif, 2017: 129- 130).

Djamila; Zohra ve birlikte saklandıkları diğer örgüt üleriyle daha güvenli bir yere geçmek için hareket halindeyken; devriyelerin açtığı ateş sonucu yaralanarak tutuklanmaktadır (Drif,2017: 239-240). Djamila sorgu sırasında cinsel istismara ve günlerce aralıksız süren işkencelere maruz kalmaktadır. Bu koşullar altında bile kendisinden istenen hiçbir bilgiyi paylaşmamaktadır (Crone,2019: 61). Bombalama eylemlerine katılmakla suçlanan Djamila, yargılandığı askeri mahkemede idam cezası almaktadır. Mahkemede kendisine idam cezası tebliğ edildiğinde, orada bulunan akrabaları ağlarken; o ise bu karara salondakileri şaşkırtacak bir tepkiyle kahkaha atarak karşılık vermektedir. Çünkü kendi özgürlüğünü ülkesinin bağımsızlığıyla eşdeğer görmektedir. Dolayısıyla Cezayir ulusal bağımsızlığına kavuşursa özgür olabileceği kanaatinde dir (Lee, Coogan, 1987: 46).

Avukatı Jacques Vergès; yakalandıktan sonra 17 gün boyunca işkenceye maruz kalarak sorgulanan Djamilia için verilen idam kararını haksız bulmaktadır. Alınan kararın adil olmadığını, düzenlediği medya kampanyalarıyla kamuoyuyla paylaşmaktadır. İdam kararı kamuoyunda ciddi bir rahatsızlığa ve tepkiye yol açmaktadır. Avukatının çabaları karşılık bulacak ki, oluşan kamuoyu baskısıyla mahkeme kararı tekrardan gözden geçirerek ömür boyu hapis cezası olarak değiştirilmektedir (Husn, 2003). Sömürge yönetimi, kamuoyunun gözünde bir kadın kahraman yaratmama çabası içindeyken; farkında olmadan yaptıklarıyla bir kahraman yaratmıştır.

Djamila, 1962'de Cezayir bağımsızlığından kısa süre önce kademeli olarak serbest bırakılan tutuklular arasındadır. Bağımsızlıktan sonra, Djamilia Cezayir Kadınlar Derneği'nin başkanı oldu, ancak o zaman ki başkan Bin Bella'nın politikalarını beğenmediği için siyasi arenayı terk etme kararı almıştır (Husn, 2003).

FLN'nin kadın savaşçılarından olan Zohra, Samia, Djamilia ilk etapta örgüt için sivil faaliyetler yürütürken; artan kaos, şiddet ve çatışma ortamıyla birlikte öncesinde herhangi bir askeri eğitimi olmamalarına rağmen askeri faaliyetler yürütmeye başlamaktadır. Yacef Saadi'nin liderlik ettiği silahlı gruba bağlı faaliyette bulunan bu kadınlarla birlikte Hassiba Ben Boualibe, Baya Hacine, Danielle Minne gibi pek çok kadın da grupta yer alarak Cezayir'in bağımsızlığı için önemli görevler üstlenmektedir. Bu kadınlar, bombaların taşınması, FLN liderlerince belirlenen kamuya açık yerlere bombanın bırakılması veya bir yerden başka yere nakli gibi riskli görevleri yerine getirmektedir. Kadınlar, Casbah'ta FLN tarafından belirlenen evlerde saklanmaktadır. Yerel halk, kadınlar Casbah'ta faaliyetlerini yürütürken misafirperverlikleriyle desteklerini sunarken; hayatlarını riske atma pahasına faaliyetlerini yürütmüş olmalarından ötürü de Arapçada kadın savaşçıları anlamına gelen *El Mujahidat* olarak anmaktadır (Zekri, 2018: 1137).

Resim 5

Soldan sırayla Samia Lakhdari, Zohra Drif, Djamilia Bouhired, Hassiba Ben Bouali

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.146.

Zohra Drif, Samia Lakhadari ve Djamilia Bouhired, Casbah'ta kaldıkları süre boyunca yürüttükleri askeri faaliyetler dışında FLN üyesi kadınlar için çeşitli toplantılar da organize etmektedir. FLN'nin yerel halkın desteğini ortaya koyan 28 Ocak 1957'li sekiz günlük grevin hazırlık aşamasında ve sonrasında kadınlarla yapılan toplantılar bunların bazılarıdır (Reid, 207: 466).

Ataerkil bir toplumda olmalarına rağmen ailelerinin destekleriyle eğitim almış bu kadınlar ekonomik, politik, askeri ve ulusal nedenlerle mücadeleye katılmıştır. Fransız okullarında aldıkları eğitimlerle hâkim oldukları Fransız dilini ve kültürünü bir mücadele aracına dönüştürebilmişlerdir. Bu sayede Fransız sömürüsüne karşı hangi stratejilerin bağımsızlık mücadeleleri için etkin sonuçlar doğurabileceğinin farkındadırlar. Fransızlar, eğitim yoluyla yerel halka kültürlerini aşılayıp asimile etmek isterken; bu kadınlar aldıkları eğitimlerle sömürüyle nasıl baş edebilecekleriyle ilgili bir perspektif edinmektedir (Zekri, 2018: 1140). Kadınlar eğitimle birlikte yukarıda belirtildiği üzere sahip oldukları niteliklerinin yanı sıra dış görünüşlerinin Avrupalı bir havasının olmasının da avantajını kullanarak eylemlerini dikkat çekmeden gerçekleştirebilmektedir (Drif, 2017: 9). Çünkü bu nitelikleri ve özellikleri kontrol noktalarından kolaylıkla geçmelerini mümkün kılmakta ve eylemlerinde başarılı olmalarını sağlamaktadır (Zekri, 2018: 1140).

Metinde bahsi geçen, ismi anılmayan veya bilinmeyen pek çok kadın; ülkesi Cezayir'in bağımsızlaşması için önemli fedakârlıklarda bulunmaktadır. Ancak günümüzden geriye doğru bakıldığında bu kadınlar neredeyse hiç yokmuş gibi davranılmaktadır. Derin bir sessizlik vardır. Onlara dair çok az yazılı kaynağın bulunması da bu durumu açıklar niteliktedir. Dolayısıyla çalışma; erkeklere nazaran daha az görünür kılınan kadın savaşçıların, Cezayir ulusal bağımsızlık mücadelesinde en az erkek kadar ve hatta bazen daha fazla yer aldığı iddiası ile ortaya çıkmıştır. Burada; FLN'nin kadın savaşçılarından bazılarının hikâyelerine, kaynaklar el verdiğince, mercek tutularak söz konusu iddia somut örneklerle desteklenerek görünür hale getirilmek istenmektedir.

Son Söz

Bir toplumun uluslaşma sürecinin en iyi tanıklarından biri de kadınlardır. Dolayısıyla uluslaşma sürecinin tarihinin ve toplumsal bağlamının gerçekçi bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi için kadının tasvirine, tanıklığına ihtiyaç vardır. Kadının farklı koşul ve zamana göre üretilmiş kadınlık rolleri, ulus devlet kimliğinin oluşumunda, korunmasında, tanımlanmasında ve sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Kadın bir toplumun hem biyolojik hem de kültür taşıyıcısı olarak ulus kimliğini inşa ettiği gibi bu kimliğin nesilden nesile aktarımını sağlayan ve koruyandır. Ancak buna rağmen öteki olan erkek karşısında ikincil olarak konumlandırılmıştır.

Kadının erkek karşısındaki ikincil konumuna dair tasvire Cezayir'de de rastlamak mümkündür. Nitekim bağımsızlık süreci boyunca yürüttüğü faaliyetlere rağmen kendisine yüklenen anlam ve biçilen cinsiyetçi roller kadını görünmez kılma ve ötekileştirme potansiyelini içinde barındırmaktadır. Ancak tüm bu görünmezliğine ve geleneğin yarattığı zorluklara rağmen kadın ulusal bağımsızlık mücadelesinin öznesi konumuna gelmiştir.

Fransa'nın Cezayir işgalinde kadını hedef alması bağımsızlık mücadelesinde kadının aktif rol almasına yol açmıştır. Bu süreç Fransa'nın Cezayir'in dini ve milli değerlerinin önemli bir ifadesi olan Cezayirli kadının giydiği çarşafa müdahalesiyle somut bir noktaya taşınmaktadır. Bu müdahalesiyle sömürge yönetimi; toplumun önemli bir çoğunluğunun temsili olan kadının dış görünümündeki değişimi yani maddi değerlerdeki değişimi manevi bazı değerlerin değişiminin başlangıcı olarak görmektedir. Nitekim kadındaki değişimin nesilden nesile bir kültür aktarımı şeklinde olacağı ve bu durumun tüm toplumu etkileyeceği kabul edilmektedir. Böylelikle ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olarak yeniden inşa edileceği öngörülen Cezayir'de sömürüye karşı herhangi bir direncin oluşması engellenmiş olunacaktır. Bu da sömürünün kolaylıkla gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Ancak asimilasyon politikalarını

98 | Saadet ÇELİK

gözlemleyebilmiş Zohra, Samia, Djamila gibi birçok Cezayirli kadın, sömürge gücüne karşı güçlü tepkiler vererek ve kültürel değerlerine sahip çıkarak ulusal bağımsızlık mücadelesindeki yerini almıştır. Kadının hayatını hiçe sayarak ulusal bağımsızlık mücadelesine katılımıyla gösterdiği güçlü direniş, Fransa'nın Cezayir'deki etkisini sarsmış ve sömürgesi altındaki yerler zamanla bağımsızlaşmıştır. 1830'dan başlayıp 1962'ye kadar süren 132 yıllık Cezayir esareti bağımsızlık mücadelesinin asli unsuru olan kadının kararlı mücadelesinin de önemli katkılarıyla son bulmuştur.

Kaynakça

- Akifoğlu, V. (2019), *Fransa'nın Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika Politikası (18. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Doktora Tezi: Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, K. (2004), *Cezayir'de Fransız Vahşeti ve Ötesi: Avrupa'nın Öbür Yüzü* (İstanbul: Derin Yayınları) .
- Amrane, D. (1991), *Les Femmes Algériennes Dans La Guerre* (Paris: PLON).
- Armaoğlu, F. (1983), 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları).
- Ataöv, T. (2018), *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü* (İstanbul: İleri Yayınları).
- Ataöv, Türkkaya, (1975), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Ataöv, Türkkaya, (1977), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Berktaş, Fatmagül, (2000), *Tektanlı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (İstanbul: Metis Yayınları).
- Birsel, Haktan, (2013), "Emperyal Fransa'nın Osmanlı- Fransa Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyon Örneği, (Aziz Charles de Faucauld'un Mektubu)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 43-56.
- Bora, Aksu, (2008), "Ortadoğu'da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar, Farklı Stratejiler", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 39.
- Boumama, Said, (2016), *Afrika Devriminin Figürleri Kenyatta'dan Sankara'ya* (Ankara: Notabene Yayınları).
- Chatterjee, P. (2002), *Ulus ve Parçaları* (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Crone, C. (Winter/Spring 2019), "The Changing Identity of a Living Secular Icon: Al Mayadeen's Iconization of Jamila Bouhired", *Arab Media & Society* .
- Daban, C. (2017), *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika* (İstanbul: Açılım Kitap).
- Drif, Zohra, (2007), *Inside the Battle of Algiers* (Create Space Independent Publishing Platform).
- Çeviker, Avni, (1958), *Hür Cezayir* (Ankara: Kültür Matbaası).
- Eyriçe, Elem, (2008), *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*, Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Fanon, F. (Temmuz 2016), *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi* (İstanbul: Pınar Yayınları).
- Fanon, F. (2017), *Fanon Kitabı* (Ankara: Dipnot).
- Fedai, Aysel, (2008), *Fransa Hâkimiyetinde Cezayir (1914-1954)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ferro, M. (2011), *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl* (Ankara: İmge Kitabevi).
- Husn, M. A. (2003), "Woman of Distinction Djamilia Buohired the Symbol of National Liberation", *Alshindagah* , s. Issue: 55.
<https://www.alshindagah.com/novdec03/womanofdistinction.htm>
- Kasimoğlu, Alper, (2015), "Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:10, yıl:5.
- Lee, A., & Coogan, K. (1987), "Killers On The Right", *Mother Jones Magazine* , s.40-48.
- Luraghi, R. (2000), *Sömürgecilik Tarihi* (İstanbul:E Yayınları).
- Mazrui, A. A. (1993), *General History Of Africa VIII: Africa Since 1935* (Paris:UNESCO Publishing).

- Mortimer, M. (2018). *Women Write: Texts on the Algerian War*. (Charlottesville: University of Virginia Press).
- Mortimer, M. (2022), "Looking back on a nation's struggle: women's reflections on the Algerian War of liberation" *Modern&Contemporary France* , 440-470 .
- Nam, M. (2013), "İşgalden İstiklale Cezayir", *Tarih Dergisi* , s. 155-187.
- Reid, D. (207). "The Worlds of Frantz Fanon's Ll' Alge'Rie Se De' Voile2", *Franch Studies* , 460-475.
- Rholetter, W. (2011), "Encyclopedia of Women in Today's World" (SAGE).
- Said, E. (2013), *Şarkiyatçılık* (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev.: B. Ülner).
- Sander, Oral, (1989), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e* (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları).
- Smith, B. (2013), "Algeria 2013", *House of Commons Library*, s. 1-14.
- Temelat, Neslihan, (2012), Cezayir: "İkinci Baharını Yaşamayan Ülke", *Yasama Dergisi*, s.63-98.
- Tomlinson, J. (1991), *Cultural Imperialism : A Critical Introduction* (New York: Continuum Press)
- Yaşlak, Sevda, (2014), *Abdulhamid B. Haddüka ve Çaden Yevm Cedit Adlı Romanı*, Yüksek Lisans Tezi: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Yılmaz, Ayşe Tomat, (2017), "Savaş ve Kadın: Assia Djebar'ın Gözüyle Cezayir Bağımsızlık Savaşı", *Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu*, s. 375-381.
- Zekri, W. (2018), "A Book Review of Inside the Battle of Algiers, by Zohra Drif: A Thematic Analysis on Women's Agency", *International Journal of Humanities and Social Sciences*, s. Vol :12, No:8, s.1137-1141.
- Zekri, W. (2020), *Developing a Learning Identity: A Narrative Study of Algerian Women EFL Students*, Doktora Tezi: University of Northampton/